

Kép és képzelet

Ha a XX. század irányzataival meg akarunk ismerkedni, az expresszionizmus és a kubizmus mellett a legfontosabbnak látszik, hogy a szürrealizmussal is megismerkedjünk.

Válasszunk hát egy tipikus szürrealistát, válasszunk Salvador Dalit. Dali festette az itt reprodukált *Az óz kannibalizmusa* című képet. Most tekintünk el attól, hogy Dali a szürrealisták vezére, André Breton szerint teatralis és akadémikus. Ha volna is ebben valami igazság, ez itt most ne érintsen bennünket. Minden mestert „ki lehet kezdeni” valamerről. Dali éppen látványossága és a hagyományos festészethez való kapcsolata miatt kevésbé önmagába zárt, kevésbé megközelíthetetlen a kívülálló számára, mint a szürrealizmus tisztább képviselői. A maga korában például Rubens is látványosabb volt, mint pályatársai és többet olvasztott magába a hagyományokból, mint mások. Ez lehet hátránya is, de bizonyára nagyobbak ennek az előnyei. Dali éppen úgy reprezentálja a XX. század szürrealizmusát, mint Rubens a XVII. századi barokkot.

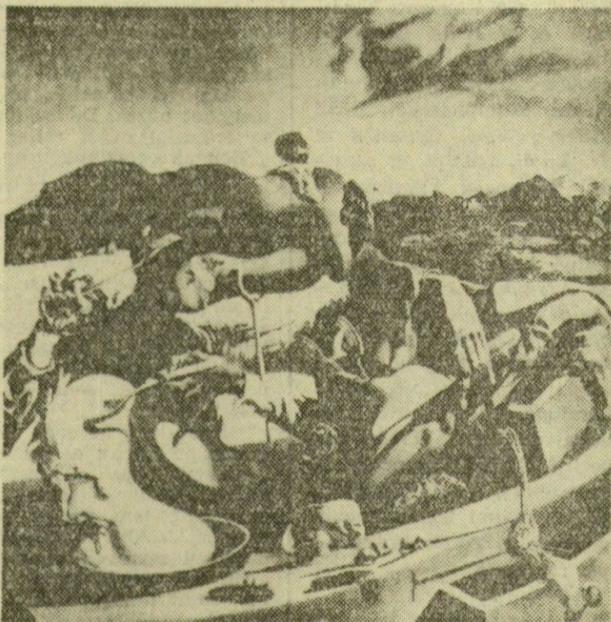
Tegyük inkább vizsgálat tárgyává az előtünk fekvő képet. Még ne is gondoljunk a címére, nehogy előfeltevéseink legyenek, nehogy mi akarjuk meghatározni Dali számára saját élményeit, indítékainak helyes irányát. Végre is ő a festő, mi pedig találkoznak a képpel, amelyet festett. Ez az egyetlen járható út, ha valami lényegeset meg akarunk érteni.

Nagy halom furcsaság tornyosul egy asztalon. A szabadban vagyunk, a kép mélyterében megkapó dél-tengeri sziklás táj elemi rendeződnek mind beljebb; hol egymást meghaladva távolodnak, hol meg a nagy sziklatömb mögött egyszerre szakad el a még viszonylag közelről a beláthatatlan végtelenség.

Igen, de nem kerülhetjük el a főtémával való szembeesést, hiába keringjük körül a számunkra megnyugtató hagyományos környezetet. Talán egy kicsit régieknek is találná a modern festészethez hozzászokott szem ezt az aprólékos kidolgozottságot. A képtárakban a XVII. század tájfestőinek modorát tanulmányozva találkozunk ilyen előadásmóddal, nálunk pedig Markó Károly festett ilyen aprólékosan a romantika régies szárnyát képviselve. S van is az egész kép összhatásában valami barokkos is, romantikus is.

És mégis: szörnyű az elterés mendezelektől. A múlt mesterei mindég az érthetőség határain belül maradtak ehhez képest, kortársaik legfeljebb a festészmód meg szokott szépségeinek újakkal, még meg nem szokottakkal való felcserélése miatt háboroghattak. Am ha jobban meggondoljuk, amit mondunk, be kell ismernünk, hogy ez sem egészen igaz. Festettek a régiek is csodálatos dolgokat, amelyek csak részleteikben hasonlítottak a valóságra, a

maguk egészében nem. Hieronimus Bosch aztán igazán olyan csodabogarakat hozott létre, hogy a kétfejű borjú egészen kezdő korok azokhoz képest. És éppen ez a felbolygató benne. Éppen a képzeletnek ez a maradéktalan kifejlése mondja el azt, ami körülvesz bennünket, de még nem értjük, meg nem dolgozta fel törvényre, rendre tudatunk. Dali képe — ha nem nézném meg jól — talán egy olyan asztalra emlékeztet engem, amelyet disznóölés-

kor szoktam látni: halomba rakott tetemdarabok...

És mégsem az, néztem kell éppen érthetelensége miatt is és más valami miatt is. Amint apróra megnézzem, úgy tűnik, mintha álmodnék, mintha a tetemdarabok önmagukból rendeznének lakomát. Kezek és evőeszközök, nyársak és a konyhaművészet választékos kegyetlenségeinek kipelegerezése az asztalhoz szögezett nyelvel. S ha még jobban megnézem a képet, úgy találok, hogy még elborzasztóbb, amit megtudok: emberi kezek kessel, villával, az étkezés választékos szabályai szerint saját felfújódott, felig gyomorrá változott fejeiket falatozzák itt.

Ezért van hát a címében a kannibalizmus szó... Nekem nem is a kannibalizmus jut eszembe, hanem a *Giljakok*, ez a primitív északi törzs. Náluk az a szokás járja, hogy medveöléskor (olyan az, mint nálunk a disznóölés, azzal a különbséggel, hogy ők félnek a medve visszatérő lelkétől, bosszújától) a medvét asztalhoz ültetik és udvariasan megkínálják a kitömött állatbort a saját húsból, hogy megengeszteljék...

Hát igen, mi már álmodni se mindég tudunk olyan képtelen dolgokat, amelyek valamikor a lélek mélyén valóságos összefüggéseket jelentettek és Freud szerint jelentenek ma is. Aligha vonható kétségbe, hogy van ebben igazság. Amint gyermekkorunk nem múlik el bennünk teljesen, nem múlnak el teljesen ősi élményalapjai sem lelki működéseinknek, csak hogy magasabb fokon képződnek újra.

Elvetik a primitív hiedelmek formáit és újakat képeznek helyettük. A művészetnek azonban funkciója az egyéni, sőt a társadalmi tudat működésében, hogy megmozgassa azt a pszichés réteget, amelyet a racionális művelődés elrejt, mozdulatlanra kárhoztat. A művészi képzelet ismét működésbe hozhatja ezeket az elhaló és éppen ezért egészségtelenné vált tájakat, s felrészítheti azokat festői álmok formájában. Így csak képletes kifejezései

lesznek belső szorongásoknak, vagy vágyaknak s ártatlanokká változnak, éppen kifejeződésük által.

Annak ellenére, hogy egyáltalában nem lehet tréfaszínzetűnek minősíteni Dali képét sem, de a szürrealizmust a maga egészében sem, mégis társadalmi funkciója tekintetében, más vonatkozásban ugyan, de ez is a felszabadításnak egyik fajtája, akár a tréfa. A kirobbanó lehetetlenség egyben meg is szabadít a túrheterlenül ránk nehezülő nyomás lehetőségétől. Az örület, a játék hasonlóképpen kiutak, szelepei a társadalmi és az egyéni létnek egyaránt. Ez a szürrealizmus értelme. A szürrealizmust gyökerestől kitépni azért nem lehet, mert végül ső fokon csak *kiélezett formája* valaminek, amire az embernek szüksége van: a képzelet felszabadító hatalmának.

VINKLER LÁSZLÓ

VINCZE ANDRÁS

SZERDA

Lehetne péntek is, mindegy. Ha az ember nyugdíjas, egyik nap olyan, mint a másik. Ráér sétálni, nézelődni, meglát olyasmit is, amit azelőtt sohasem látott. Reggel hétkor elment az üzembe, háromkor, négykor kijött, hazament, rendszerint este látta a várost, az embereket.

Kovács János nyugdíjas cipész szerdán úgy érezte, hogy most látja először városát. Leült a híd mellé, arra a kis fásított, parkírozott területre látott, ahol gyerekek játszanak. A Halászcárdát is látta, az új épületeket, egy szobrot is. Tudta kicsoda az a szobor, behunyta szemét, a nap melegen sütötte arcát.

Juhász Gyula. KISZ-rendezvények jutottak eszébe, de egy sort sem tudott idézni a költőtől. Azt tudta, hogy szerette a bort, idejárt az Onozónához, körülbelül itt lehetett a kocsmája. Felkelt, bement a tere, megnézte közelről a szobrot. Bánatos ember volt.

Valami nagyot puffant hátán, ijedten állt, lassan megfordult, két vadul vicsgörgő kölyök rohant a focival, át-gázoltak a gyepon, majd a tér végén terpeszkedő halasbódé felé rugdalták a labdát. Keresett egy padot, szembe a nappal, egy volt üres, de az meg csupa zsir, környéke is tele halbordákkal, zsiros papirokkal. Elővette Dél-Magyarját, ráült, nézte a

SIMONYI IMRE

Két változat egy nagyon régi témára

I.
Tegnap lehullott a hó — s ma veled sétáltam a hóba.
Honnét tudnám — kivel holnap? — Holnaputánra elolvad.

Nyoma se marad a hónak.
Látod-e még a nyomunkat?
Nem is a miénk volt — másé: soha-fel-nem-támadásé.

II.
Előbb csak a vállad, a vállad...

Aztán ott maradtam nálad.
Mindenképp a vállad kezdte.
Hisz melled még kendő fedte.
Nem vetted még le ruhádát,
még nem dőlt hanyatt az ágyad.
Hisz akkor még ott se voltál
s ha voltál — még nem te voltál.
Hisz akkor még ott se voltam:
bennem születtem meg holtan.
Bennem születünk meg később:
két utolsó lehetőség.

Mert akkor még ott se voltál,
s ha voltál — még nem te voltál!
Hol járt még akkor a combod!?
— Blúzodon begombolt gombok.
S akkor még ellenem őrzött
hajadig begombolt bőröd.
Hiszen még észre se vetted,
de már rég nem feledhettél.
Nem vetted még le ruhádát:
nekem még nem, s már nem másnak.
Nem vethetted! — tegnap óta
ottfeljutottunk a hóba;
egymásnak embere, nője:
behavazott szeretője.
(O, szép, utolsó lehetőség:
e ránkfagyott szeretőség!)

Hát nem is lehettem nálad.
Nem is igaz, hogy a vállad...
A hóba velem sose jártál,
engem is csak kitaláltál.
Nézd, nyoma sincs már annak a hónak:
beleptük rég saját nyomunkat.
Az sem igaz, hogy bomoltan
egymásban születünk holtan.

Csak az igaz, az, hogy a vállad
kezdte, hogy maradjak nálad.

Nem iszom többé! Nézem az órám. Hét óra. Négykor fektüdtem le. Érdekes, ha berúgok, mindig keveset alszom.

Soha többé! A ruhám piszkos, a cipőm sáros, pedig már egy hete nem esett. Emlékeim mozaikjaiból próbálok összeállítani a tegnapi estét. Társaságban voltam. Nők és férfiak, jól nevelt emberek. Senki sem volt részeg. Csak én. Igen, megint csak én rugtam be.

Felveszem a földről a zakómat. Te jó isten. 200 forintot költöttem. Fizetésig még tíz nap, s összesen 300 forintom maradt. Gyors számvetés: minden napra 30 forint. Igen, 30 forint, de ital semmi. Tegnapi is rohogtam mindenki, amikor felálltam és arról kezdtem szónokolni, hogy zseni vagyok, s a jelenlévő hölgyek a mellszobromhoz hozzák pisilteni az unokájukat. Ez általános tetszést váltott ki. Meg is tapsoltak.

De miért lennék zseni? Miben? Hiszen én, Kotrocó Sámuel csak inni tudok. A, már azt sem. Pár pohár után be-

rúgok. Olyan vagyok, mint a tengeri szivacs. Az vízzel, én meg szeszszel vagyok teli.

Szódobikarbónát kellene inni. Eg a gyomrom. Szédülök, alig tudok menni.

Az elhatározás

Szörnyű ez a zöldes-sárga lé. Ez tesz tönkre. Be kellene tiltani az italt, akár milyen jó jövedelemforrás. Ha miniszterelnök lennék, én becsuknám minden kocsmát. Be én.

Bekapcsolom a rádiót. Erről jut eszemem. Meg van a lelki nyugalom. — mondja egy böles japán közmondás. Tízezer lépés, — ez hét kilométer, azaz másfél órai séta.

Micsoda levegő van! Hü, de szomjas vagyok. Jó lenne egy korsó sör. Miért? Egy-két korsó sör, az nem számít. A sör egyébként sem szesz. Ital. A csemegekonyha kezdek, mert eszembe jutott a tegnapi dal: „Hol van az a nyár,

hol a régi szerelem?...”

Szerelem? Nyár?... Most tavasz van, május, orgonailat... Enni kellene, enni! Az jól tesz ilyenkor. Kapom magam, elmegyek hazulról.

Székelykáposzta.

Ez jó lesz, csak 12 forint. Utána egy málna. Ital nincs! Hü, de zsirosan főznek, csupa zsir az egész. Na, még egy málnát, s megyek. Ilyenkor jól tesz egy kis séta. Tízezer lépés, s meg van a lelki nyugalom. — mondja egy böles japán közmondás. Tízezer lépés, — ez hét kilométer, azaz másfél órai séta.

Micsoda levegő van! Hü, de szomjas vagyok. Jó lenne egy korsó sör. Miért? Egy-két korsó sör, az nem számít. A sör egyébként sem szesz. Ital. A csemegekonyha kezdek, mert eszembe jutott a tegnapi dal: „Hol van az a nyár,

majd feloldja a zsirt. Még egy korsóval és megyek is.

Az úton veszek egy olcsó könyvet. Estére olvasni fogok. Elvégre hol van az előírva, hogy én minden este elmenjek valahova?! Nem, haverok sincsenek. Ma jó leszek.

Szervuszok srácok! Nem megyek be, haza kell mennem! Hogy csak egy üveg borra? Rendben van, egy pohár igazán semmi.

Mi ez? Verpeléti muskotály? Isteni aromája van. Ilyen jó bort már régen ittam. Igynak még! A fene bánja!

Hogy ne aludjak és keljek fel az asztal alól? Miért? En szabad választópolgár vagyok, s szabadon választom meg a fekvőhelyemet. Engem ne tessék rancigálni, ez kérem egyáltalán nem humánus eljárás. Én zseni vagyok, zseni...

Megint fekszem. Esik az eső. Ez olyan jó. Valaki belémrüg, hogy keljek fel, mert megfázom. Már csupa víz a ruhám. Arcom bele nyomom a hűsítő pocsolóba, és sírok...

Erdei Mihály

sorbanállókat. Az olajszag bőven terjengett a levegőben, frissen sült bent a hal. Nem érzett kedvet a halhoz, újra a nap felé fordította arcát. Jó így ülni, semmit se csinálni, élvezni az élet csendjét, tudni azt, hogy a gyomra jó, tüdeje is meglehetősen, csak a májával van baj. Ha a máj még bírja, mosolyodott el, de okosan élve bírja tizig. Az is elég. Tíz év tengeri idő.

Emberek jöttek mentek, a gyerekek lármáztak, hintáztak, felmászta a vasgombára, rúgták a labdát. Ezt már nem kellene, gondolta, ilyen laklik menjenek másüvé, Szaglászni kezdett. Az erős, olajos halszagot átütötte az ammóniák csipős illata. Rábámult a késői magyar rokokó bádog-kastélyra, nagy volt a forgalom. A halászcárdából távozók mind ide tértek be. A másik végén egy öregasszony kis széken ült, és békésen kötögetett. Kovács átpillantott a nyugdíjasok szép palotájára, egy lakónak se akarózt kinyitni az ablakot. Autók zörögtek, füstöltek el alatta, fojtó motalkó szagot seprtek a tere a szél, Felélnkülve nézett körül. Lám, eddig észre se vettem. De van itt még birkacsárda is, fent az úton pedig kocsisok ordítanak, verik a lovakat, erős az emelkedő, és nehéz a beton-elem. Hogy is van ez itten?

A kicsinyeket padokról pásztorolják a mamák, nagymamák, azok meg túrkálnak a homokban. Sápadtak még, a téli szobalevegő után kihozták ide őket frissen növekedni. Az olaj, ammóniák, benzinszagba, motorzajba, megtanulhatják a kocsisoktól a káromkodásokat is. Aha, de

mást is. Egy kislány ujját szopja, fején félreáll a masni, zoknijai lóg, nagy szemmel nézi a csokolózókat. Ezek ugyan nem látnak, nem szagolnak mást, csak egymást. S milyen nagy forgalma van ennek a kis térének. Falusi iskolások jönnek, mennek a Vármúzeumba. Jönnek, mennek az emberek, nem igen kerülnek az útra, sokan átmennek a gyepon, sietnek. Mi is ez a tér?

Kovács cipész volt, a világot első sorban anyagi valóságában látta. Nem törődött eddig ilyesmivel, most azonban latolgatta, hogy helyes volt ez? Itt van ez a tér, a gyerekeknek csinálták, üzemi felajánlásban a munkások szerkesztették a játékokat. A város gonddozza, talán még egy ór is elnez ide napjában egyszer-más-szor. Az volt az elgondolás, hogy jó, szabad levegőn, napfényben, szép környezetben játszanak a kicsik, nem úgy, mint ők, kint a kubik-gödörök-nél, vagy ringy-rongy poros mellék-utcák szemetjében. De az ember megéhezik, szereti a halat, jó a tiszai sült hal. Igaz, hogy nagyon bűdös az a vacak bódé, bűdösebb a másiknál, pedig az cifrább. A birkák is majd megjönnek, ha ki lehet ülni az asztalokhoz. Pénzt hoznak ezek, pénzt. Kovács tisztán érezte, hogy hiába próbálja magát meggyőzni, most a gyerekek pártjára állt. Elvették tőlük a levegőt, a szépet, az örömet. Sokáig beszélgetett így magában, ráért. De megunta ezt is, úgyis csak amolyan kósza elmélkedések voltak. Az is lehet, hogy jól van így. Ne legyenek finnyások, szokják meg a gyerekek az élet valóságait. Megy Kovács, az egyik padon va-

KONCZ ANTAL

A sorsod

Ne légy nagyképű! Miért éppen téged szánna meg a Hold? Hídeg ő s közömbös; látta Dachaut, Drezdát, amint égett és ott virrasztott Hiroshima fölött. Elhagyta a kedvest, kinek hűséget ígértél s hogy megkínóztak az évek: a törtszívű szerető szerepében pózolsz. Bár lelked üres, szíved éhes sorsod nem tragikus csak —
nevetségés!